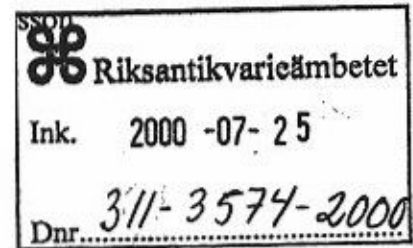

1727
1(6)

H 006 (Bostadsbebyggelse)
A 086 (Handelsjord)

Byggnadsminnesförklaring (BM) av fastigheterna Stapeln 3 och 4, Visby, Gotland.

Länsstyrelsen i Gotlands län har tagit initiativ till byggnadsminnesförklaring (BM) av fastigheterna Stapeln 3 och 4, Visby, Gotland.

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1§ första stycket av lagen om kulturminnen m.m. (1988:950), KML, fastigheterna Stapeln 3 och 4, Visby, Gotland för byggnadsminne (BM).

BM-förklaringen omfattar Huvudbyggnaden (1) med medeltida murverk, Uthuslängan (2) och Kruthusboden (3). Till byggnadsminnet hör ett skyddsområde som avgränsats med heldragen linje på bifogade karta (bilaga 1) bestående av gårdsområde med plank, portar, gårdspump, vattenavrinningsrännor, planteringar och träd.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap. 2§ KML följande skyddsföreskrifter:

1. Ovan angivna byggnader 1-3 får inte rivas, byggas till eller till sin exteriör byggas om.
2. I byggnaderna får inte göras ingrepp i stomme d.v.s. grund, bärande väggar, bjälklag, takstol och murstock.
3. I byggnaderna 1-3 får inte fast inredning och inte heller ytskikt borttagas.
4. Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Ädelträdbestånd och flerårigt växtmaterial skall bevaras. Övriga tillbehör såsom pump, vattenavrinningsrännor, gångvägar, beläggning, plank och portar, får inte flyttas, tas bort eller ändras.
5. Byggnadsminnet skall underhållas så de inte förfaller.

Om det finns skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna enligt 3 kap. 14§ i KML.

2000-08-25 beslut...
AA: Kona till
BM - Neg Ö Ur/mcg

FASTIGHETS- OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheterna Stapeln 3 och 4 är belägna på den östra delen av kvarteret Stapeln och avgränsas åt öster av handelsstråket Adelsgatan, åt norr av Klockgjutaregränd och åt söder och väster av omgivande fastigheter i kvarteret. Dessa båda fastigheter betraktas i det närmaste som en då de ägs gemensamt av samma person sedan 1895 samt har gemensamma byggnader vad gäller både huvudbyggnad och gårdshus. Stapeln 3, den norra av de bägge fastigheterna, sitter åt väster ihop med den obebyggda trädgårdstomten Stapeln 2 som har samma ägare sedan 1910.

Kvarteret Stapeln är ett av de sist planlagda på Söderklint. På kartan från 1696-97 är kvarteret utlagt med en ungefärlig omfattning. Området fungerade vid denna tid som åker förutom två utlagda tomter utmed Vårdklockegatan. Först på kartan från 1750 kan man se strukturer i hela kvartersområdet då man nu börjar bebygga kvarteret med den mindre trähusbebyggelse som vid den här tiden börjar att breda ut sig på Klinten. Man kan tydligt se hur kvarterets östra gräns mot Adelsgatan, som ligger indragen mot öster jämfört med övriga kvartersstrukturer, bestämts av stenhuset på Stapeln 3 innehållande medeltida murar. Förekomsten av medeltida murverk stämmer placeringsmässigt med det medeltida huset mitt emot på det sydöstra hörnet av fastigheten Vårdklockan 4. Anpassning av kvartersgränser till huset kan även skönjas i kvarterets nordöstra hörn längs Klockgjutaregränd som avviker mot övrig kvartersgräns som går något längre norr ut.

Huvudbyggnad (1)

I husklassificeringen från 1785 kan man läsa att det på nuvarande Stapeln 3 fanns ett stenhus med tegeltak, ett brygghus samt ett stall med brädtak på statlig jord. På Stapeln 4 fanns det vid samma år ett trähus med brädtak på statlig jord. På kartan från 1883 kan man se att tomterna ännu är avskilda från varandra och att det ovan nämnda trähuset finns kvar på Stapeln 4 tillsammans med ett gårdshus mot den södra tomtragränsen. 1881 fick stenhuset ny modern exteriör samtidigt som det byggdes till åt söder och höjdes en våning.

Söder om stenhuset rev man sedan det i husklassifikationen nämnda trähuset och ett nytt byggdes upp i trä 1893, sannolikt i en skiftesverkskonstruktion som aldrig var avsedd att visas. Dess fasad, höjd och bredd anpassades till grannhuset i sten. Redan året efter finns en ritning som visar att man byggt ihop huset till en enhetlig fasad. Om detta utfördes direkt eller som steg två i byggprocessen är det svårt att utan frilagd stomme uttala sig om. Att huset ursprungligen består av olika delar avslöjas i dag tydligt bl.a. genom de två olika socklarna och genom att fönstren på den södra delen av fasaden sitter tätare.

1902 byggdes huset till åt väster längs med Klockgjutaregränd. I samband med denna tillbyggnad tillkom även burspråket på norrgaveln, det första skyltfönstret samt entrén längst åt höger på fasaden mot Adelsgatan. Mellan utbyggnaden och den ursprungliga delen av huset tillkom en lagerdel i en våning och ovanpå denna en terrass. 1903 togs ytterligare ett skyltfönster upp på den södra delen av gatufasaden och den nedre våningens interiör var helt präglad av handel.

Kring 1915 fick fasaden sin nuvarande exteriöra utformning med en spritputs och kraftigt profilerad gesims. Sannolikt tillkom det rödmålade plåttaket kring denna tid då liknande tak ligger över samtliga tillbyggnader. Man inredde samtidigt stora delar av vindsvåningen. 1936 fick fasaden mot Adelsgatan ett förändrat uttryck då de sista, mittersta skyltfönstren togs upp samtidigt som omfattningarna på nedre våningen togs

bort och entrédörrarna byttes ut mot de idag befintliga. Andra våningen bestod fram till mitten av 1930-talet av en paradvåning med separat tjänsteingång från gården. Denna är idag indelad i två separata lägenheter men de flesta ursprungliga detaljer såsom golv- och taklist, takrosetter och två kakelugnar av okänd ålder är bevarade. På 1960-talet renoverades köket samtidigt som ett badrum inreddes i en del av serveringsgången. Idag är dessa typiska representanter för denna tid.

Då byggnaden är uppdelad i två delar på två tomter är källaren indelad i två separata sektioner. I den stora källaren under Stapeln 3, som förut även fungerat som brygghus, framträder det medeltida murverket i dess nordöstra hörn. Murverket antas i denna del av huset fortsätta upp i hela första våningen. Det medeltida murverket är uppmärksammat genom undersökningar av Engeström 1978.

Husets utseende och funktion har genom åren präglats av affärsverksamheten på Adelsgatan. 1902 invigdes Selim Schenholms Krut och Fröhandel, som funnits på Adelsgatan sedan 1878, i husets norra affärsdel och söder om denna fanns ytterligare två butiker varav den ena inkorporerades med Schenholms i mitten av 1960-talet. Schenholms lades ned först 1986 då lokalen gjordes om till serveringslokal.

Uthuslänga (2)

De nuvarande och för tomterna gemensamma gårdshuset, inkluderat krutboden, som fortfarande finns på tomten, började uppföras i och med att man byggde ihop huvudbyggnaderna på tomterna Stapeln 3 och 4 till en enhet runt 1895.

Uthuslängan i en våning med svagt sluttande pulpettak är belägen utmed den västra fastighetsgränsen på Stapeln 4 och kröker sedan av för att följa den södra gränsen på Stapeln 3. Gårdshuset verkar av det exteriöra utseendet att döma vara uppfört i tre etapper, där största delen av huset, förutom det sammanbindande nordöstra hörnet, var uppfört 1906. Huset fungerar idag som en enhet, en våning hög i trästomme med rödmålad panel, med ett gemensamt, svagt sluttande pulpettaket klätt med papp, men de tre delarna tydligt särskilda genom olika detaljutförande i exteriören och separata interiöra funktioner.

Huset inrymmer ett flertal olika funktioner som har ändrats under tid. Längst åt söder finns idag en garageliknande del med en stor dubbeldörr. Inom samma husdel följer två separata avträden med spegeldörrar och efter detta mittdelen med förråd. Avträdessitsarna är idag borttagna och i det ena avträdet ersatt med ett äldre säkerhetsskåp för förvaring av ammunition och krut, för krut- och fröhandeln. Följande mittdel är eventuellt uppförd senare och har fungerat som förråd eller vedbod. Fasaden har här ett mer påkostat yttre med en profilerad locklist panel, taklist och kalkstenssockel nertill. Den västra delen av huset med dörr och kalkstenstrappa samt fönster på gaveln åt väster. Denna del är eventuellt den äldsta och kan vara en rest, antingen i grunden eller hela stommen, av ett äldre gårdshus från innan sammanslagningen år 1895.

Krutbod (3)

Den friliggande krutboden belägen väster om huvudbyggnaden uppfördes någon gång strax efter det att Schenholms Krut och Fröhandel startade 1878. Huset är en encellig byggnad uppförd av rödtegel med putsad fasad utan fönsteröppningar. Åt öster och söder finns två dörrar som av säkerhetsskäl är beklädda med tjock, grönblåmålad plåt. Taket är ett flackt sadeltak täckt med papp.

Interiören i trä med olika fack och hyllor är inte ombyggt eller förändrad, men eftersom det var några år sedan krutboden var i funktion så är den idag till delar nerrasad. Krutboden togs ur funktion när man av säkerhetsskäl började förvara krut utanför staden. Strax väster om byggnaden finns en ca 4 meter hög trästolpe som numera är avbruten. Denna har burit upp en tjock koppartråd som fungerat som åskledare för att skydda det krut som förvarades i boden. Krutboden finns kvar i sitt ursprungliga utseende och är inte ombyggt för någon annan funktion.

Värdebeskrivning

De tre byggnaderna på fastigheterna speglar tillsammans på ett för Visby unikt sätt bebyggelseutvecklingen kring ett handelsstråk under 1800- och 1900-talet.

Huvudbyggnaden (1) som har sitt ursprung i medeltiden har kontinuerligt byggts till och förändrats, och de olika byggnadsskedena är tydligt redovisade. Det medeltida murverket vilket vittnar om att Adelgatan var en genomfartled redan under medeltiden har ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaden präglas idag dock främst av handelns etablering vid slutet av 1800-talet och anpassning till denna under 1900-talet. Byggnaden utgör ett mycket representativt exempel på en affärsbyggnad vid Visbys handelsstråk. Få byggnader av samma typ omges av en äldre gårdsmiljö från 1800- och det tidiga 1900-talet och hela bebyggelsemiljön besitter ett stort kultur- och samhällshistoriskt värde.

Uthuslängan (2) är representativ för sin tid, och är en av de sista kvar i äldre utformning vid Visbys handelsgator, vilket ger den en stort kultur- och miljöskapande värde. Kruthuset (3) med en välbevarad utformning direkt präglad av affärsverksamheten på fastigheterna har ingen bevarad motsvarighet i Visby och besitter ett omistligt kulturhistoriskt värde i den äldre gårdsmiljön.

KOMMENTARER

Med exteriör menas t.ex. takutformning, takmaterial, skorstenar, fönster inklusive beslag, dörrar inklusive beslag, balkong med balkongräcke och fasadmaterial.

Med fast inredning menas t.ex. kakelugnar, äldre golv- och takbrädor, äldre innertrappor och trappräcken, äldre listverk, äldre väggbeklädnad, äldre snickerier, äldre tapeter och äldre dörrar inkl beslag.

Avsikten med skyddsföreskrifterna är att inga exteriöra eller interiöra förändringar skall ske, utan byggnaden skall behålla sin ursprunglighet för framtiden. Därför är även mindre förändringar av t.ex. markbeläggning, plank och portar, uppsättning av antenner, räcken, skärmtak, altaner, markiser, skyltar lampor m.m. tillståndspliktiga. Då det gäller

interiören är omtapetsering, ommålning, eldragningar m.m. tillståndspliktiga. Både exteriöra och interiöra ändringar skall utföras i samråd med länsstyrelsen.

För underhåll och restaurering skall kontakt tas med Länsstyrelsen i Gotlands län/
Livsmiljöenheten/ Kultur.

Även för BM prövas bygglovpliktiga åtgärder på sedvanligt sätt i kommunens byggnadsnämnd. Stadsarkitektkontoret skall kontaktas i osäkra fall.

KOMMANDE ÅTGÄRDER

Följande kommande åtgärder har överenskommits med fastighetsägaren och har varit ett villkor för byggnadsminnesförklaringen:

1. Inredande av torkvinden vilket innebär upptagande av ett eller två takfönster/takkupor åt väster samt en mindre takkupa åt Adelsgatan.
2. En enkel, ca 1,5 meter djup utbyggnad för garage i uthusets södra del utanför den nuvarande porten. Utseendet skall likna det nuvarande och ett återanvändande av porten förordas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten i Gotlands län, se bilaga. Beslutet skall enligt 3 kap. 21 § KML tillämpas utan hinder av att ev. talan förs mot beslutet.

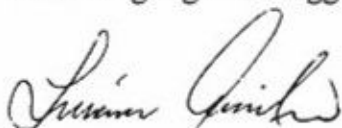
BESLUTANDE M.M.

Beslut i detta ärende har fattas av landshövding Lillemor Arvidsson

Föredragande har varit länsantikvarie Lennart Edlund.

Den förberedande handläggningen har utförts av Cathrine Sjölund och Emma Tibblin vid Länsmuseum på Gotland och Joakim Hansson vid länsstyrelsen.

I den slutgiltiga handläggningen har även deltagit länsassessor Lena Johansson.

Lillemor Arvidsson
Landshövding

Lennart Edlund
Länsantikvarie

